

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

Metinle çeviri metinlerinin karşılaştırılarak incelenmesi

Comparison and analysis of the main source text with translated texts

Hayale Mecidova

Bakü Slavyan Üniversitesi, Azerbayjan, e-mail: yale_gul@yahoo.com

Öz

Çeviri çok eski bir geçmişe sahip bir bilimdir. Çeviri sırasında dildeki herhangi bir metin başka bir dile çevrilir ve sonuç olarak önceki dildeki fikir karşısındaki kişiye anlatılmaya çalışılır. Çevrilecek metin veya dile «kaynak metin» veya «kaynak dil», çevrilen ve türetilen metne «hedef metin» veya «hedef dil» denir. Çeviriler ağırlıklı olarak yazılı ve sözlü olarak yapılır. Yazılı şekilde çeviren kişiye “mütercim”, sözlü olarak çeviren kişiye “tercüman” veya “çevirmen” denir. Çeviri, genellikle, çeviriyi orijinal metne mümkün olduğunca benzer kılmak amacıyla bir fikrin bir dilden aynı içeriğe sahip başka bir dile aktarılmasıdır. Ancak dillerin doğası, kültürel farklılıklar ve bilimsel terimlerin yaygınlığı tam bir çeviriye izin vermemektedir. Çeviri tarihi Türk kültürünü geçmemiştir. Tercümenin ilk örneklerine Selçuklu devletinde ve ondan önce yaşamış Türk boylarında rastlamak mümkündür. 8. yüzyılda başlayıp 11. yüzyılda zirveye ulaşan İslam dünyasında tercüme ve bilimsel buluşlar alanı 12. yüzyıldan itibaren zayıflamış ve 18. yüzyıla kadar sürmüştür.

Altı yüz yıllık bu durgunluk döneminde, Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından kurulan medreseler, öğrencilere felsefe, tıp ve diğer bilim dallarında çeşitli bilgiler vermiş, Arapça ve Farsça öğretmiş, bu dillerde edebiyat tercümeleri yapmış ve yayınlanmış ders kitaplarından yararlanılmıştır. Çeviri süreci dünyanın en kültürel olaylarından biri olarak kabul edilebilir. Çeviri işi ilk bakışta kolay gibi görünse de çeviri alanı gerçekten çok zor ve sorumluluk isteyen bir iştir. Ayrıca çevirmene de birçok görev yükler: Edebi metin çevirisinde çevirmen her şeyden önce eserin tüm güzelliğini, bütünlüğünü, ahengini ve etkisini sürdürmelidir. Çevirmen, yazarın ait olduğu kişilerin tarihi, coğrafyası, etnografyası, düşünce tarzı, gelenekleri ve özellikleri hakkında derin bir bilgiye sahip olmalıdır. Ayrıca çeviriyi oluştururken okuyucunun beğenisini de dikkate almalıdır. Edebi çeviride dil bilgisinin, özellikle çevirmenin her iki dilin sadece edebi biçimini değil, aynı zamanda konuşma biçimini, lehçelerini ve hatta argosunu bilmesi önemli koşullardan biridir.

Citation/Atıf: MECİDOVA, H. (2022). Metinle çeviri metinlerinin karşılaştırılarak incelenmesi. *International Journal of Language and Awareness*. 1(1), 1-6. DOI: 10.33390/ijla.1865

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Hayale Mecidova
E-mail: yale_gul@yahoo.com

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Çevirinin dili, çevirinin kaynak metin seviyesine yakınlık derecesi, çevirideki biçimlerin dil özelliklerinin korunması vb. tüm bu yönleriyle birlikte eserin genel sanatsal özellikleri korunmalıdır. Çevirmen önce çevrilecek esere hakim olmalı, sonra çeviriyi düşünmelidir. Çeviribilim çok ilgili ve ilginç bir dilbilim alanıdır. Azerbaycan ve Türkiye arasındaki dostluk gelenekleri eski tarihimize kadar uzanır. Dolayısıyla Azerbaycanlı ve Türklerin tarihi kökleri aynı olduğu için etimolojimiz ve geleneklerimiz de aynıdır. Hem Azerbaycanlıları hem de Türkleri Oğuz dil grubuna aittir. Azerbaycanlılar ve Türkler, tarihsel gelişim içinde birçok imparatorluk kurmuşlar ve diğer imparatorluğun çöküşüne neden olmuşlardır.

Bu yüzden devletler arasındaki ilişkilerin giderek gelişmesi, hem sözlü hem de yazılı olarak her iki dilden tercüme edilecek malzemelerin sayısında şu zamana kadar artışa yol açmıştır.

Anahtar kelimeler: çeviri, edebi metin, Türkçe, Azerbaycan Türkçe'si

Abstract

Translation is a science with a very ancient past. During the translation, any text in the language is translated into another language, and consequently, an attempt is made to explain the idea of the previous language to the person in front of him. The text or language to be translated is called "source text" or "source language", and the translated and derived text is called "target text" or "target language". Translations are mainly done in writing and orally. A person who translates by writing is called a "translator" and a person who translates by orally is called a "interpreter". Translation is generally the transmission of an idea from one language to another with the same content, with the goal of setting up maximum similarity to the original material. However, the nature of languages, cultural differences, and the prevalence of scientific terms do not allow for a complete translation. The history of translation has passed through Turkish culture. Early examples of the translation can be found in the Seljuk state and in the Turkic tribes that lived before it. The field of translation and scientific discoveries in the Islamic world, which began in the 8th century and reached its peak in the 11th century, weakened from the 12th century onwards and lasted until the 18th century. During this 600-year period of stagnation, in the madrassas founded by Fatih Sultan Mehmed and Sultan Suleiman the Magnificent, students were maintained with a variety of knowledge in philosophy, medicine, and other fields of science, taught Arabic and Persian; literature in those languages was translated, published, and used as textbooks. The translation process can be considered one of the most cultural events in the world. The job of translation may seem easy at first glance, but the field of translation is really very arduous and responsible. He also sets many tasks for the translator: In literary translation, the translator must first of all be able to maintain all the beauty, completeness, harmony and impact of the work. The translator must have a profound knowledge of the history, geography, ethnography, way of thinking, customs, and characteristics of the people to whom the author belongs. Furthermore, he must take into account the taste of the reader in the creation of the translation. I would like to note that knowing the language in literary translation, especially the translator's knowledge of not only the literary form of both languages, but also the spoken form, dialects and even slang, is one of the important conditions. The language of the translation, the degree of closeness to the original level of the translation, the preservation of the linguistic features of the copies in the translation, etc. together with all these aspects the general artistic features of the work must be preserved. The translator must first master the work to be translated and then consider about the translation. Translation studies is a very relevant and fascinating field of linguistics. The traditions of friendship between Azerbaijan and Turkey date back to our ancient history. Thus, since the historical roots of the Azerbaijani and Turkish Turks are the same, our etymology and traditions are the same. Both Azerbaijani Turks and Turkish Turks belong to the Oghuz group. The Turks of Azerbaijan and Turkey have established several empires in historical development, and have led to the collapse of numerous other empires. The growing development of relations between the states leads to an increase in the number of materials to be translated from both languages, both orally and in writing.

Keywords: translation, literary text, Turkish, Azerbaijani Turkish

GİRİŞ

Türkçe'ye veya Türkçe'den Azerbaycan Türkçe'sine yapılan çevirilerin ses bilgisi açıdan sorunlarından biri de çeviri sırasında eklerin değişmesidir. Azerbaycan Türkçe'sinde kelimeye ekler eklenirse ünlülerin uyumu ve uyum kuralı, Türkçede ise hem ünlüler hem de ünsüzler dikkate alınır. Bu nedenle Azerbaycan dilinde ekin dört çeşidi varsa Türkçedeki bu sekize kadar çıkabilmektedir. Elbette buna karşılık çevirmen, dört ekli kelimeyi Türkçe'ye çevirirken Azerbaycan t.çe'deki eki tutmamalı, Türkçedeki ünlü ve ünsüz uyumuna karşılık gelen varyantı seçmelidir. Örneğin: dənizçi-denizci, vçu-avcı, sənətçi-> sanatçı, suçu-> sucu, üzgüçü-> yüzücü Azerbaycan ve Türkiye arasındaki çeviri çalışmalarını alanı yeni bir bilim dalı değildir.

İlk bakışta çok büyük bir fark gibi görünmese de bu kelimelerin doğru yazılışına dikkat etmek önemlidir. Çevirmen yazdığı kelimelerin, ifadelerin ve cümlelerin dilbilgisi açısından doğru olduğundan emin olmalıdır. Azerbaycan Türkçe'sinden Türkçe'ye ve Türkçe'den Azerbaycan Türkçe'sine çeviri sırasında karşılaşılan fonetik sorunlardan biri de vurgu, mantıksal vurgu ve tonlama sorunudur. Bu nedenle sözlü çeviri sırasında Türk basınında Azerbaycan soyadlarında bazen kelimenin son hecesine vurgu yapılmaktadır. Bu sorun daha çok «ov», «ova», «yev», «yeva» ekleriyle biten Rus soyadlarında görülmektedir. Dolayısıyla Azerbaycan dilinde bu soyadları telaffuz edilirken kelimenin son hecesine vurgu yapılır. Ancak benzer soyadları Türkçeye çevirirken Türk basınında vurgunun ilk heceye yapıldığını görüyoruz. Bu da seste biraz rahatsızlığa neden olur. Çünkü bu, orijinal metnin tonlamasında bir fark yaratır. Örneğin: Veliyeva değil de->Veli-yeva Mecidova, yerine Mecid-o va Kerimvov->Kerim- ov diye seslenmekte.

Dilbilimcilere göre bu, eklerin Türkçe ekleri olmasından kaynaklanmaktadır ve bu tür soyadları Türkçeye çevrilirken Azerbaycan Türkçe'sinde olduğu gibi Türkçeye çevrilirken de vurgu kelimenin sonuna gelmektedir. Örneğin: Gafarlı-Gafarlı, Hesənli-Hesənli vb. ancak Türkçe soyadları Azerbaycan Türkçe'sine çevrilirken bu vurguda hiçbir fark yoktur. Bunun nedeni,

Türkçe soyadlarının Azerbaycan Türkçe'sinden farklı olarak yabancı ek ve yabancı unsurlar içermemesi ve bu kelimelerin saf Türkçe kelimeler olması ve sonuç olarak Azerbaycan Türkçe'sine çevrilirken vurgunun kelimenin son hecesine gelmesidir. Azerbaycan Türkçe'sinden Türkçe'ye ve Türkçe'den çeviri sürecindeki sözcük-anlamsal sorunlar, eş anlamlı sözcükleri, eş anlamlıları, deyimsel kombinasyonları, farklı anlamlara sahip sözcükleri, çok anlamlı sözcükleri vb. içerir. Buna karşılık, bu kadar çok sözcüksel-anlamsal birimin yoğunlaşması, ortaya çıkan sorun türlerinde bir artışa yol açmaktadır. Azerbaycan Türkçe'si ve Türkçe bildiğimiz gibi Oğuz dilleri ile aynı dil grubuna aittir. Azerbaycan Türkçe'si ve Türkçe dilleri bu temelde birbirleriyle ilişkilidir. Modern dilbilimin araştırma alanlarından biri de akrabalık adları, geçmişe ilişkin akrabalık terimleri, tarih, etnik yapıdır. Tarihsel gelişim sürecinde aynı dil ailesine ait sözcüklerin dilin sözcük katmanlarında kaldığı, daha sonraki aşamalara geçtiği ve bu tarihsel geçmiş boyunca kimi zaman sözcük anlamını bozan kimi zaman da sözcük anlamını bozan bazı ses değişimlerine uğradığı anlam birimleridir. Sonuç olarak, kelimenin ilgili başka bir dilde farklı bir anlamı vardır. Örneğin, Azerbaycan Türkçe'sindeki eski kelimesini Türkçe'de "q-> k" yerine "eski" olarak okursak, Türkçedeki eski kelimesinin Azerbaycan Türkçe'sindeki yaşlı adam ile anlamsal bir bağlantısı olmayacaktır. Çünkü yaşlı adam kelimesinin Azerbaycan dilindeki sözlük anlamı yaşlı adam anlamına geliyorsa, Türkçede bu kelimenin anlamı karı, koca demektir. Aynı zamanda, bu kelimenin Türkçede onunla hiçbir ilgisi olmayan başka bir birincil anlamı vardır. Türkçe'de "koca" kelimesi birinci anlamıyla hem karı hem koca, ikincisi ise birincisiyle hiçbir ilgisi olmayan anlamlara gelmektedir. Öte yandan, bu konuyu araştıralım. Azerbaycan dilinde koca kelimesi eş anlamında kullanılırken, Türkçede er-> er kelimesi yiğit, yiğit, yiğit anlamındadır.

Bazı örnekleri sizlere sunarım:

Azərbaycan Türkçə`sində	Türkçə`de
ər	Koca
igid,ər	Er
çöp- zibil	çöp-çalı çırpı
kənd-köy	kent-şehir
nərə-nara çekmek, balık türü	nere- hara
Salam-selam	Salam-kolbasa
şura-yer zarfı,	şura- konsey

Baba-dede; ata

Subay-zabit, bekar

Sancak-yaxa sancağı; bayrak

İl-sene; yıl; il-arazi

Balon—şar; Balon-qaz balonu

Türkçeye çeviri sürecinde karşılaşılan sözlük-anlamsal sorunlardan biri de yanlış eşdeğerlerdir. Modern Türkçe ve Azerice dillerinin sahte karşılıkları üç kısma ayrılır:

1) Ses veya harf değişikliği ile anlam değiştiren kelimeler. Bu gruba göre kelime kökleri bir ve iki heceli kelimeleri, nadiren üç heceli kelimeleri, çoğunlukla fiil ve isimleri içerir. Bu tür eşdeğerlere transomonimler de denildiğine dikkat edilmelidir. Bahsettiğimiz bu kelimelerden bazılarına örnek verelim.Örneğin: qərib-> garip , qeyd>kayıt ,Türk dilinden Azərbaycan diline, Azərbaycan dilinden Türk diline tercüme prosesinde karşıya çıkan leksik-semantik problemlerden birini tam olarak yalancı ekvivalentler teşkil edir.

2) Azərbaycan Türkçesi ve Türkçede yazım ve telaffuz aynıdır.

aynı kökene sahip, aynı kökene sahip, ancak tarihsel gelişim sürecinde biraz değişmiş anlamlara sahip sözlüksel-anlamsal anlamlar örtüşmeyen sahte eşdeğerler. Bu gruba dahil olan kelimeler lk bakışta benzer olmakla birlikte, anlamın doğası itibariyle farklı kavramları ifade eder. Örneğin:

qılıf-> kılıf-

adam-> kişi, kişi

sən > sen

qatil>katil vəs.

Qəhqəhə-kahkaha

Çevirmen bu tür yanlış eşdeğerlerle karşılaştığında açıklayıcı sözlüklerdeki kelimenin anlamını açıklamalıdır. Tercüman bu tür hatalar ve eşdeğerlerle karşılaştığında sözcüğü doğru çevirmezse, yazılı çeviri sırasında bu hataları düzeltebilecektir. Çeviride çevirmenin kahkahaların hedefi olmasına neden olur

olabilir. Bu nedenle, bu tür transomonimlerle çalışırken tercüman dikkatli olmalıdır.

3) Kökleri aynı, anlamları kısmen benzer ancak anlamca farklı olan Azərbaycan ve Türk dillerinde farklı üslupların yanlış karşılıkları. Bu kelimelerin yazılışları ve bazen tercümeleri birbiriyle eş anlamlı olsa da aslında göreceli olarak eş anlamlıdırlar ve her halükarda buradaki kelimeler tamamen birbirinin yerine geçemez. Sözleri bir örnek üzerinde açıklayalım: Örneğin:

erkek kardeş-> erkek kardeş, kız kardeş

kalp-> kalp, ruh vb.

Şimdi Y. Emre'nin ünlü « Bir kez gönü yıktın ise” şiirinden bir örnek ve bu şiirin doğru çevirisinden bir örnek çevirirken yapılacak hatalara bakalım:

Bir kez gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil

Bir gönülü yaptın ise
Er eteğin tuttun ise
Bir kez hayır ettin ise
Birine bin az değil

Tercümesi:

Bir dəfə ürək qırıbsansa
Bu qıldığın namaz deyil
Yetmiş iki millət İsa belə
Əlin üzün yumaz deyil
Bir ürəyi düzəltinsə
Ər ətəyindən tutdunsa
Bir dəfə yaxşılıq ettinsə
Birinə min az deyil

Bu şiirde de gördüğümüz gibi, gerçek çeviri ile doğru çeviri arasında birçok anlamsal farklılık vardır. Dolayısıyla bu örnekten de anlaşılacağı üzere tercüman, her iki dilin de akraba diller olduğunu göz önünde bulundurarak tüm kelimelerdeki ünsüz ünsüzleri karşılık gelen sağır eş-değeriyle değiştirir ve Türkçe'ye çevirirse (daha doğrusu ikameleri), sonra anlam açısından ciddi hatalar yaptır.

Bildiğimiz gibi uzun cümleler Türkçe için tipiktir. Türkçe cümleler genellikle birkaç satır sürer dır-dir. Bu kadar uzun cümle, sözlü çeviri ile ilgilidir.

Bu da çevirmenin dikkatini dağıtabilir. Bu Tercümanların, cümlenin akışını kesmeden, görüşülen kişinin konuşmasında yer alan haber ve paragrafları seçerek, konuşmacı kadar hızlı bir şekilde fikrini karşı tarafa iletmeleri tavsiye edilir.

Başka bir örnek metin üzerinde yapalım:

Xocalı soyqırımı Azərbaýcan tarixinə ən dəhşətli və faciəli səhifələrdən biri kimi daxil olmuşdur. Azərbaýcanın ümummilli lideri Heydər Əliyev Xocalı soyqırımının on illiyi münasibətilə Azərbaýcan xalqına müraciətinə qeyd etmişdir: «Bu amansız və qəddar soyqırım aktı insanlıq tarixinə ən qorxulu kütləvi terror aktlarından biri kimi daxil oldu». Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaýcan xalqı 200 il ərzində erməni millətçi-şovinistlərinin davamlı olaraq etnik təmizləmə, soyqırım siyasətinə məruz qalmışdır. Azərbaýcan xalqı tarixi torpaqlarından qovulmuş, qaçqına, məcburi köçkünə çevrilmiş və bütün bunlar ermənilər tərəfindən kütləvi qırğınlarla müşayiət olunmuşdur. Azərbaýcanlıların öz tarixi-etnik torpaqlarından qovulması sovet dövründə də davam etmişdir. 1948-1953-cü illərdə Ermənistandan 150 min azərbaycanlı deportasiya olunmuş Azərbaycanın Kür-Araz düzənliyində yerləşdirilmişdir.

Tercümesi:

Hocalı soyqırımı Azərbaycan tarihine en korkunç ve trajik sayfalardan biri olarak girmiştir. Azərbaycan milli lideri Haydar Aliyev, Hocalı soyqırımının onuncu yıldönümü münasebetiyle Azərbaycan halkına hitaben yaptığı konuşmada, etnik temizlik ve soykırım politikasına maruz kaldığını söyledi. Azərbaycan halkı tarihi

topraklarından kovulmuş, mülteci ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler olmuş ve tüm bunlara Ermenilerin katliamları eşlik etmiştir. Azerbaycanlıların tarihi ve etnik topraklarından sürülmesi Sovyet döneminde de devam etti 1948-1953 yıllarında 150.000 Azeri Ermenistan'dan sürüldü ve Azerbaycan'ın Kür-Araz ovasına yerleştirildi. Başka bir metinde türkçeden azerbaycan türkçesine tercüme ederken bazı değişikliğin şahidi oluyoruz.

Öykünün başında, Marmara Denizi'nin rıhtımında yolcu uğurlamak için toplanan insanların kendi aralarında konuşmaları yer alır. Bir çocuk, Arabistan'a uğurlanacaktır. Çocuğun yakınları bir yükten kurtuldukları için sevinçlidir. Arabistan'da halasının yanında rahat eder, diye düşünürler. Oysa amaçları sorumluluktan kurtulmaktır. Hasan, (Arabistan'a gönderilen çocuk) beş yaşlarında, yetim ve öksüz bir çocuktur. Annesini yeni kaybetmiştir. İstanbul'daki yakınları onu halasının yanına göndermeyi uygun görmüşlerdir. Hasan, önce, vapur seyahati boyunca çok eğlenir. Yolcuları sempatikliği ile neşelen-dirir, herkesle sohbet eder. Peltek, şirin konuşmaları ile vapurdaki yolcular onu çok severler. Fakat, vapur her uğradığı yerde bir sürü yolcu bırakmaktadır. Bir süre sonra, vapurda Hasan'ın dilini anlayan, Türkçe konuşan insan çok az kalır. Hasan'ı bir durgunluk alır. Yolcuların dilini anlamaz, kendini yalnız hisseder.

Tercümesi:

Hekayənin əvvəlində Mərmərə dənizinin estakadasında sənişinləri yola salmaq üçün toplaşan insanlar arasında söhbət gedir. Bir uşaq Ərəbistana yola salınacaq. Uşağın qohumları yükədən azad olmaqdan xoşbəxtdirlər. Düşünürlər ki, Ərəbistanda bibisi ilə rahat olacaq. Lakin onların məqsədi məsuliyyətdən azad olmaqdır. Həsən (Ərəbistana göndərilən uşaq) beş yaşlı yetim uşaqdır. O, anasını yenicə itirib. İstanbuldakı qohumları onu xalasının yanına göndərməyi məqsədəuyğun hesab ediblər. Həsən, ilk növbədə, bərə səfərində çox əylənir. O, simpatiyası ilə sənişinləri sevindirir, hamı ilə söhbət edir. Peltek şirin çıxışları ilə bərədəki sənişinlər onu çox sevir. Bununla belə, bərə hər istiqamətə çoxlu sənişin buraxır. Bir müddət sonra bərədə Həsənin dilini

anlayan, türkcə danışan çox az adam tapılır. Həsən tənəzzülə uğrayır. Sərnəşinlərin dilini başa düşmür, özünü tənha hiss edir. Ayrıca benzer bir yöntemle yazılı çeviri yapan Sahip olanlar da faydalanabilir. Çevirmek istediğiniz metnin Hacim büyükse, çevirmen cümleyi birkaç parçaya bölebilir ve anlamın bozulmasını önleyerek bunları ayrı bağımsız cümlelere çevirebilir. İşte dikkat edilmesi gereken nokta çeviri sürecinde ve anlamında dilbilgisi hatalarından kaçınma bozulma olmadan, olası ekleme ve kısaltmalardan kaçınarak fikri karşı tarafa doğru bir şekilde aktaracaktır. Tabii ki, tüm bunlar

Düşüncelerini doğru bir şekilde ifade edebilmek için tercümandan geniş kelime dağarcığı Hızlı düşünme, hızlı ve doğru tercüme etme yeteneği gerektirir.

KAYNAKÇA

1. Adalı, O. Anlamak ve Anlatmak. İstanbul, Pan Yayınları. 2003
2. Akbayır, S. Dil ve Diksiyon. Ankara, Akçağ Yayınları. 2005
3. Aksan, D. Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara, TDK Yayınları. 1997
4. Amerika Psikiyatri Birliği. Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması El Kitabı. (Çevirmen: Köroğlu). Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 2000
5. Atasoy, F. Oyunculuk Sanatında Diksiyonun Önemi ve Rolü Üzerinde Bir Metod Çalışması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bilkent Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi Tiyatro Bölümü, Ankara, 2001